ДОКУМЕНТ ЗА КРЕИРАЊЕ ПОЛИТИКИ

Перцепции за корупцијата на универзитетите во Албанија, Северна Македонија и Србија низ призмата на студентите

Вовед

Во периодот од 2023–2024 година Институтот за стратешки истражувања и едукација – ИСИЕ (Скопје) во соработка со Институтот за развојни истражувања и алтернативи – ИДРА (Тирана) и Центарот за слободни избори и демократија (Белград) го спроведуваат регионалниот проект „Универзитети без корупција во Албанија, Северна Македонија и Србија“. Проектот е насочен кон подобрување на капацитетите на универзитетите, студентските организации и студентите за спречување на корупцијата во високообразовните установи во трите земји. Преку разновидни активности, вклучувајќи и подготовка на Заеднички извештај за перцепцијата на корупцијата, организирање тркалезни маси, семинари за градење капацитети, летна школа и развој на дигитален софтвер за виртуелен асистент (chatbot), проектот ќе го подобри опкружувањето за пријавување корупција во областа на високото образование во целните земји од Западниот Балкан.

Овој документ за политики ги прикажува клучните резултати од истражувањето на перцепциите на студентите во трите земји. Спроведено за прв пат, истражувањето беше реализирано во над 10 градови со помош на методот „лице в лице“ во мај 2023 година, на примерок од 943 студенти во трите земји. Подетални информации се достапни во националните извештаи до кои може да се пристапи на нашата веб-страница www.corruptionfreeuni.com.

Клучни наоди од анкетата

Речиси една четвртина (24%) од испитаниците од Србија оцениле дека корупцијата е многу или екстремно присутна. Една петтина од испитаниците (20%) во Албанија и С. Македонија сметаат дека корупцијата е многу или екстремно присутна на нивните факултети.

***График бр.1** - Колку е присутна корупција на Вашиот факултет? (%)*

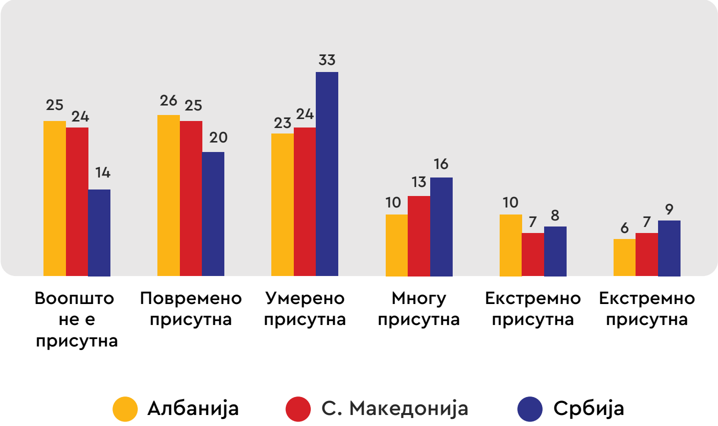

Најчести форми на непосакувано однесување на факултетите се: мамење на испит од страна на студентите (Србија, С. Македонија); професорите ги условуваат студентите да ја купат неговата/ нејзината книга како би го положиле испитот или би добиле подобри оцени (Албанија и С. Македонија) или давање на пари на професорите за повисока оцена (Албанија и Србија). Студентите од Албанија во поголем процент се изјаснија дека не сакаат да одговорат на ова прашање, односно дека не знаат.

Norway
SMART Balkans
Civil Society for Shared Society in the Western Balkans
smartbalkansproject.org

***График бр.** 2 – Колку се распространети следниве видови на однесување на вашиот факултет? (%)*

Студентите во Албанија почесто навеле дека имаат искуство во нудење мито или им било побарано од страна на професорите или администрацијата на факултетите. Еден од десет анкетирани студенти навел дека му било побарано мито. Слично и испитаниците од С. Македонија навеле дека им било побарано од професорите да дадат мито (9%).

***График бр.** 3 – Од почетокот на вашето образование на овој факултет, дали некогаш сте биле во следниве ситуации? (Да, најмалку еднаш, %)*

Најголемиот дел од анкетираните студенти нема пријавено корупција. Во споредба, најголем процент на студенти кои пријавиле корупција беше евидентиран во Албанија (7%).

***График бр.** 4 – Дали некогаш сте пријавиле корупција до управата на факултетот, официјално или неофицијално?(%)*

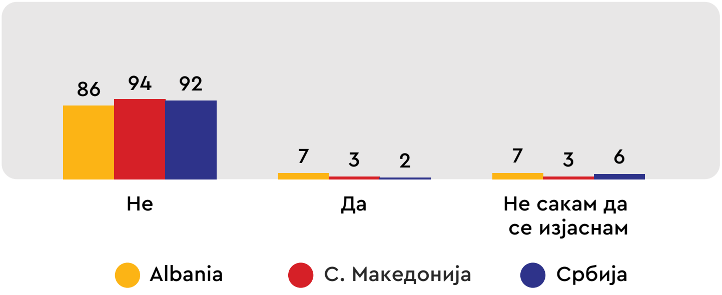

Најголемиот дел од испитаниците наведоа дека или не знаат како да одговорат или дека нема посебна канцеларија за пријавување корупција. Ова особено се однесува на одговорите во С. Македонија и Србија. Од друга страна, една петтина од испитаниците од Албанија (21%) одговориле дека се запознаени со надлежна канцеларија за прием на пријави на корупција од студенти.

***График бр.** 5 – Дали на вашиот факултет постои посебна канцеларија за пријавување на корупција? (%)*

Студентите од Србија во поголем обем од останатите држави одговориле дека не се запознаени со постапката за пријава на корупција на факултетот. Од друга страна, студентите од Албанија споредбено се повеќе запознаени со постапките за пријавување корупција отколку останатите опфатени земји.

***График бр.** 6 – Што е главната причина за ниското ниво на пријавување корупција на вашиот факултет?? (%)*

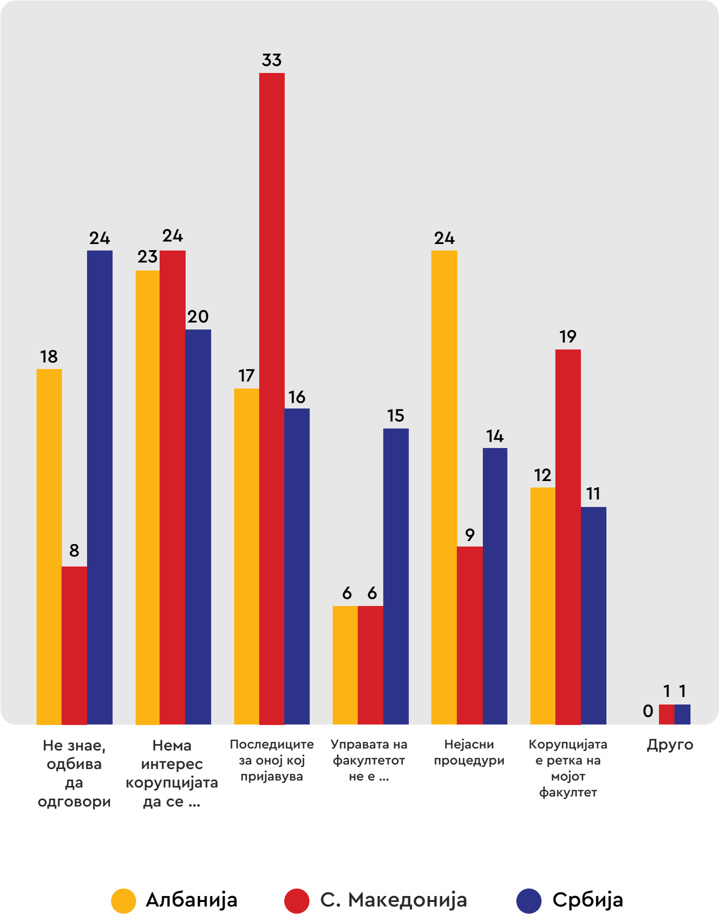

Одговорите во трите земји варираат во однос на причините зошто корупција не се пријавува. Анкетираните студенти во С. Македонија во значителен број ги наведоа последиците за оној кој пријавува (33%). Студентите во Албанија во значителен број ги наведоа нејасните процедури (24%), а во Србија – отсуството на интерес корупцијата да се искорени.

Препораки

АЛБАНИЈА

Препораки за рамката на институционално ниво (Министерство за образование и спорт)

- Силно се предлага Министерството за образование и спорт да соработува со граѓанските организации и другите засегнати страни, и дополнително да ја истражи корупцијата во високото образование, да ги идентификува проблемите во овој сектор и да развие проактивен пристап кон спречување на корупцијата во високообразовните установи (ВУ).

Препораки за правната рамка за високообразовните установи

- На ВУ им се предлага да применат алатки за управување со квалитет, во конкретниот случај усвојување на ISO 37001, како клучен инструмент против поткуп.
- На ВУ им се сугерира да ги развијат своите планови за интегритет како дел од нивните антикорупциски мерки. Установите треба да развијат пристап/политика за проценка на ризик, чија цел е да ги идентификуваат и да ги проценат ризиците и да развијат мерки за нивно намалување.
- ВУ треба да развијат внатрешни механизми за да се обезбеди спроведување на регулативата за судир на интереси и регулативата за заштита на укажувачите. Периодичното следење на нивото на имплементација и усогласеност е од клучно значење доколку редовно се спроведува.
- Организирање на информативни сесии или кампањи за подигање на свеста може да бидат корисни инструменти за промовирање на канцелариите за пријавување со цел нивна ефикасност.

Препораки поврзани со перцепциите на студентите за корупцијата

- Потребно е да се подигне свеста за корупцијата, преку организирање на различни и периодични настани за студентите, со цел подобро разбирање на корупτивните практики и како студентите можат значително да придонесат за справување и минимизирање на корупцијата.
- Развојот на стандардни оперативни процедури за пријавување на непожелно однесување е клучен елемент што треба силно да се земе предвид од страна на ВУ.

- ВУ треба да преземат конкретни мерки за враќање на довербата и довербата кај студентите за пријавување на корупциски практики, вклучувајќи периодични информативни сесии, воведување на процедури за известување, презентација на конкретни случаи за пријавување итн.
- Силно им се препорачува на ВУ да создадат адекватно опкружување (информативни сесии, брифинзи, организирање на студентски форуми, презентација на конкретни пријавени случаи итн.) за студентите и да ги охрабрат да пријават несоодветно однесување. Се предлагаат и редовни онлајн анкети.

СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

- Изготвување на Прирачник за спречување на корупција во високото образование, во кој на едно место ќе се наведат механизмите за пријавување на корупција, начинот на пријавување, како и овластувањата на надлежните институции по поднесените пријави.
- Одржување на обука за студентите, вработените и студентските организации за пријавување на корупција.
- На секој од факултетите на еден таб да се стават сите информации и сите документи изготвени со цел спречување на корупција.
- Разграничување на пријавување на корупција од страна на укажувач од пријавување на корупција од други лица.
- Да се одржуваат повеќе активности кои би придонеле за што појак систем на високото образование, образование со интегритет и квалитет.

СРБИЈА

1. **Засилување на институционалните капацитети и подобрување на антикорупциските капацитети**
   - Приспособување и подобрување на правилата за спречување на не-академско однесување;
   - Да се разгледаат начини на спречување на мамење на испитите преку користење на модерна технологија;
   - Користењето на софтвер кој препознава плагијати да се воведе во редовна примена, со цел намалување на купувањето на трудови;
   - Да се подигнат капацитетите (пред се, човечките) за справување со корупциските прашања на универзитетите;
   - Да се разгледа можноста за годишни истражувања за ставовите на студентите за присуството на корупција на универзитетите;
   - Вклучување на приватните факултети со нивните специфики и различни приоритети во борбата против корупцијата на универзитетите.
2. **Донесување, измена и промоција на правните акти**
   - Донесување на прописи/правила со кои се уредуваат внатрешните процедури за примање пријави од студенти, професори и други вработени за корупција или можна корупција;
   - Усвојување правила преку кои податоците за контакт со овластените вработени кои примаат извештаи за корупција и укажувачи ќе бидат јавно достапни на веб-страницата на факултетот;
   - Подготовка на годишни планови за проценка на ризикот од корупција и нивна јавна достапност;
   - Воспоставување интерни прописи/правила за спречување на судир на интереси и прописи за примање подароци на факултетите.
3. **Information, education and campaigns**
   - Активирање на тела/соговорници (професори, администрација, студенти, студентски организации...) кои се занимаваат со корупција на факултетите, преку различни едукативни кампањи и работилници за посочување на потенцијалните форми на корупција и како да се пријави корупција на факултетот;
   - Организирање едукација на младите за различните видови на корупција на универзитетите, како да се препознаат, како да се пријават и како да се следат;
   - Преку кампањи да се поттикнат студентите да ја разоткријат и пријават корупцијата на факултетот;
   - Воспоставување поактивна соработка и вмрежување на студентите преку организирање активности и работилници кои значително би ги информирале студентите за правата што ги имаат.

Документот за креирање политики „Перцепции за корупцијата на универзитетите во Албанија, Северна Македонија и Србија низ призмата на студентите“ е подготвен со поддршка СМАРТ БАЛКАН – Граѓанско општество за поврзан Западен Балкан, регионален проект имплементиран од Центарот за промоција на граѓанското општество (ЦПЦД), Центарот за истражување и креирање политики (ЦРПМ) и Институтот за демократија и медијација (ИДМ) и финансиски поддржан од норвешкото Министерство за надворешни работи (НМФА). Содржината на документот за креирање политики е единствена одговорност на имплементаторите на проектот и не мора да ги одразува ставовите на норвешкото Министерство за надворешни работи (НМФА).